

SELETUSKIRI

maaelumistri määruse “Kiviaia taastamise toetus” eelnõu juurde

1. Sissejuhatus

Määrus kehtestatakse Euroopa Liidu ühise põllumajanduspoliitika rakendamise seaduse (edaspidi *ELÜPS*) § 67 lõike 2 alusel.

1. jaanuaril 2014. a algas uus Euroopa Liidu (edaspidi *EL*) eelarveperiood 2014–2020, mille raames on Eestil ELi liikmesriigina võimalik saada osa ELi maaelu arengu toetuste eelarvest. Maaelu arengu toetuste andmist reguleerib perioodil 2014–2020 Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrus (EL) nr 1305/2013 Euroopa Maaelu Arengu Põllumajandusfondist (EAFRD) antavate maaelu arengu toetuste kohta ja millega tunnistatakse kehtetuks nõukogu määrus (EÜ) nr 1698/2005 (ELT L 347, 20.12.2013, lk 487–548). Nimetatud määruse artikli 6 kohaselt tuleb liikmesriikidel ELi maaelu arengu toetuste saamiseks koostada maaelu arengu programm, milleks Eesti on koostanud “Eesti maaelu arengukava 2014–2020” (edaspidi *arengukava*), mis on heaks kiidetud sama määruse artikli 10 lõike 2 kohaselt Euroopa Komisjoni 13. veebruari 2015. a otsusega C(2015) 832. Määrus on vajalik arengukava meetme 4 “Investeeringud materiaalsesse varasse” tegevuse liigi “Kiviaia taastamise toetus” rakendamiseks. Kiviaia taastamise toetus on põllumajanduslike keskkonna- ja kliimaeesmärkide saavutamise seotud mittetootlikeks investeeringuteks antav toetus ning selle õiguslik alus on Euroopa Parlamendi ja nõukogu määruse (EL) nr 1305/2013 artikli 17 lõike 1 punkt d.

Arengukava kohaselt on kiviaedade taastamise toetuse eesmärk aidata kaasa kõrge ajaloolise, kultuurilise ja maastikulise väärtusega traditsiooniliste põllumajandusmaastike elementide – kiviaedade – taastamisele, et:

- säilitada ja suurendada maastike esteetilist väärtust;
- luua elupaiku ning suurendada bioloogilist ja maastikulist mitmekesisust;
- säilitada maastiku ajaloolist ja kultuurilist väärtust.

Nõukogude perioodi intensiivse põllumajanduse ja ulatusliku maaparanduse tagajärjel lihtsustus traditsiooniline mosaiikne maastikustruktuur – loodi suured põllumassiivid, kust eemaldati elupaikadena olulised kiviaiad ja teised traditsioonilised põllupiirded, põldudel leiduvad metsatukad ja muud väärtuslikud maastikuelemendid. Sellega hävitati paljudele põllumajandusmaastiku liikidele sobivad elupaigad ning langes maastike esteetiline väärtus. Ka paljud külade ääres olnud traditsioonilised aiad on kadunud: osa neist eemaldati teede laiendamisel, palju kasutati aga kiviaedadest võetud kive nt ka tee-ehitusel killustiku valmistamiseks või muudel juhtudel ehitusel täitematerjalina.

Kiviaedade taastamine liigestab maastikku, see omakorda suurendab elupaigalist mitmekesisust ning loob elupaiku paljudele (sh ohustatud ja kaitsealustele) liikidele, mis on aedadele iseloomulikud või on nendega seotud. Aia taastamine suurendab maastike esteetilist väärtust ning aitab kaasa põllumajandusega seotud kultuuripärandi säilimisele.

Kiviaiad pakuvad kasvukohta mitmetele soontaimedele, samblikele ja sammaldele ning elupaika nii pisiimetajatele, roomajatele kui ka putukatele. Kiviaedadel eelistavad kasvada litofüütidest taimed, nt sõnajalgadest on kivi-imar üks tavalisemaid kiviaia asustajaid. Kiviaeda on märgitud ühe võimaliku kasvukohana riiklikult kaitstava sõnajalaliigi (II kategooria) –

pruuni raunjala – jaoks. Imetajatest eelistab kiviaia või kivihunniku lähedust Eestis II kategooria kaitsealuste liikide hulka arvatud näriline lagrits. Kiviaedades võivad pesitseda mitmed roomajad, sh nt kaitsealune arusisalik (III kaitsekategooria). Ka kahepaiksetele pakuvad need maastikuelemendid varju. Linnud võivad puude ja põõsastega kiviaedades leida sobiliku pesitsus-, toitumis- või varjumiskoha.

Lisaks otsesele positiivsele mõjule kasvukohtade ja elupaikadena võivad traditsioonilised põllupiirded bioloogilist mitmekesisust toetada ka kaudselt. Puude ja põõsastega kiviaiad põllumajandusmaastikus, nagu teisedki poollooduslikud joonelemendid (põõsasribad, teeservad jne), võivad täita loomade jaoks n-ö koridori funktsiooni, võimaldades neil ületada muidu liikumiseks ebasobilikke põlde, et jõuda ühest sobivast elu- või toitumispaigast teise.

Kiviaedade taastamist ja hooldamist on Eestis toetatud alates 2001. aastast kahel pilootalal. Kiviaedade taastamise toetust on makstud ka “Eesti maaelu arengukava 2004–2006” (edaspidi *arengukava 2004–2006*) ja “Eesti maaelu arengukava 2007–2013” (edaspidi *arengukava 2007–2013*) raames. Arengukava 2004–2006 raames toetati 84 km kiviaia taastamist, arengukava 2007–2013 raames on toetatud 107 km kiviaia taastamist.

Määruse eelnõu ja seletuskirja koostas Maaeluministeeriumi maaelu arengu osakonna põllumajanduskeskkonna büroo peaspetsialist Timo Anis (timo.anis@agri.ee, tel 625 6532), juriidilise ekspertiisi määruse eelnõule tegi Maaeluministeeriumi õigusosakonna nõunik Ketlyn Roze (ketlyn.roze@agri.ee, tel 625 6127) ja keeleliselt toimetas eelnõu sama osakonna peaspetsialist Laura Ojava (tel 625 6523, laura.ojava@agri.ee).

2. Eelnõu sisu ja võrdlev analüüs

Määruse eelnõu (edaspidi *eelnõu*) koosneb viiest peatükist ja 16 paragrahvist.

Eelnõu §-ga 1 sätestatakse määruse reguleerimisala, milleks on arengukava meetme 4 “Investeeringud materiaalsesse varasse” tegevuse liigi “Kiviaia taastamise toetus” raames antava kiviaia taastamise toetuse (edaspidi *toetus*) andmise ja kasutamise tingimused ning kord. Määrus hõlmab sätteid toetuse ühikumäära, toetuse saamise nõuete, toetuse taotlusele esitatavate nõuete ja taotluse esitamise tähtaja, taotluse vastuvõtmise, taotleja, taotluse ja toetatava tegevuse nõuetele vastavuse kontrollimise, taotluste hindamise (sh taotluse hindamise kriteeriumid) ja taotluste paremusjärjestuse koostamise, taotluse rahuldamise ja rahuldamata jätmise, muudatustest teavitamise, toetuse saaja kohustuste, toetuse maksmise ja toetuse maksmisest keeldumise ning toetuse saamiseks esitatud dokumentide säilitamise kohta.

Eelnõu §-ga 2 sätestatakse toetatav tegevus ja toetuse ühikumäär.

Toetatav tegevus tähendab, millise tegevuse eest toetust saab taotleda. Toetust võib taotleda olemasoleva kiviaia või selle osa (edaspidi *kiviaed*) lahtivõtmise ja uuesti ülesladumise eest. Samuti võib toetust taotleda olemasoleva kiviaia esialgse mahu taastamise eest, mille käigus suurendatakse olemasoleva kiviaia mahtu vähemalt poole võrra tema esialgsest mahust. Sellisel juhul jäetakse vana ja algupärane kiviaia osa üldjuhul puutumata ning vanast kiviaiast allesjäänud osale lisatakse kive juurde. Taastamise käigus puhastatakse vana kiviaed ka võsast, kuid üksikud puud on soovitatav jätta siiski kiviaeda alles. Täpsemaid suuniseid võib küsida muinsuskaitseinspektori käest.

Toetuse ühikumäär ühe meetri kiviaia taastamise eest on 60–90 sentimeetri kõrguse kiviaia taastamise eest 16 eurot ja üle 90 sentimeetri kõrguse kiviaia puhul 25 eurot. Toetusega kompenseeritakse osaliselt (vastavalt 50- ja 55-protsendi ulatuses) kiviaia taastamise kulud,

toetusmäärade aluseks on võetud keskmine töötajakulu, taastamistööde maksumus (sh taastamisele eelnevad tegevused, nt kiviaia võsast puhastamine) ja lisakulud.

Eelnõu §-ga 3 sätestatakse nõuded taotlejale ja taastatava kiviaia kohta. Lõikega 1 sätestatakse nende isikute ring, kes võivad toetust taotleda. Eelnõu kohaselt võivad toetust taotleda füüsiline isik, juriidiline isik ning juriidilise isiku staatusega isikute ühendus. Kuna kiviaiad on olnud osa Eesti pärandkultuurist ja kiviaia ladumisega on ajalooliselt iga talumees ise hakkama saanud, siis selle oskuse säilimise huvides on ka eelnõus toetust taotlevate isikute ring laia isikutehulgana ära toodud.

Lõikes 2 sätestatakse piirkonnad, kuhu võib kiviaia taastamise eest toetust taotleda. Toetust võib taotleda selles piirkonnas taastatava kiviaia kohta, kus kiviaed on traditsiooniliselt esinenud. Kiviaia võib taastada maal, kus kunagine kiviaia asukoht on visuaalselt tuvastatav. Kui 100-meetrisest kiviaiast on looduses säilinud vaid 10 meetrit, siis taastamiseks loetakse vaid selle 10-meetrise aiaosa lahtivõtmist ja uuesti üles ladumist või võsast puhastamist. Ülejäänud osa, st 90 meetri ülesladumist loetakse selle määruse tähenduses rajamiseks ja selleks toetust ei anta. Samuti ei anta toetust selle osa kiviaia eest, mis hooldamist ei vaja. Need kiviaia osad, mida selle määruse tähenduses ei taastata, peab taastatava kiviaia pikkuse arvestamisel välja jätma.

Kiviaiad peavad olema selles piirkonnas levinud, kuhu soovitakse vana kiviaeda taastada. Levikupiirkond sõltub maa kivisusest – mida kivisem maa oli, seda enam olid seal ka kiviaiad levinud. Kiviaedade levikukaart on avaldatud 2005. a trükises “Kiviaia rajamine, taastamine ja hooldamine” (autorid Madis Rennu ja Dan Lukas). Uutes asumites ei ole kiviaiad traditsioonilised. Vahepealsetel aegadel (eelkõige nõukogude perioodil) eemaldati suurte põllumassiivide loomise käigus palju kiviaedu.

Lähtudes Euroopa Parlamendi ja nõukogu määruse (EL) nr 1305/2013 artikli 17 lõike 1 punktist d, mille kohaselt toetatakse vaid põllumajanduslike keskkonna- ja kliimaeesmärkide saavutamiseks vajalikke mittetootlikke investeeringuid, võib eelnõu lõike 3 kohaselt kiviaia taastada maal, kus vähemalt 80 protsenti taastatavast kiviaiast asub nõuetekohaselt hooldatud põllumajandusmaal või piirneb (st üks pool kiviaiast) vahetult vähemalt 80 protsendi ulatuses põllumajandusmaaga. Siinkohal peetakse 80 protsendise ulatuse puhul silmas kiviaia taastatavat osa. Ka arengukavas toodud toetuse eesmärkide kohaselt ei saa arengukava raames toetada kõigi kiviaedade taastamist (nt selliseid, mis on külas küll traditsioonilised, kuid ei piirne põllumajandusmaaga), vaid ainult põllumajandustegevusega seotud kiviaedade taastamist.

Samal põhjusel ei toetata kirikute, mõisate või kalmistute ääres asuvate piirdemüüride taastamist. Kui kirik, mõis või kalmistu piirneb vähemalt 80 protsendi ulatuses nõuetekohaselt hooldatud põllumajandusmaaga, võib seal taastada kuivlaona laotava kiviaia.

Nõuetekohaselt hooldatud põllumajandusmaaks loetakse lõike 3 kohaselt põllumajandusmaad, kus kasvatatakse toetuse taotlemise aastal põllumajanduskultuure või mida on hooldatud, kasutades selliseid agrotehnilisi võtteid, mis välistavad ebasoovitava taimestiku ulatusliku leviku ning võimaldavad seda maad kasutusele võtta põllumajandusliku tegevusega tegelemiseks ilma lisakuludeta järgmisel kasvuperioodil. Kiviaed piirneb nõuetekohaselt hooldatud põllumajandusmaaga siis, kui kiviaia kaugus põllumassiivist on kuni viis meetrit ning põllu ja põllumassiivi vahele ei jää võsastunud ala ega teed.

Toetust võib taotleda ka sellise kiviaia taastamiseks, mis asub põllumajandusmaal või piirneb ka sellise põllumajandusmaaga, mis ei ole kantud põllumajandustoetuste ja põllumassiivide registrisse. Selliseks maaks loetakse eelkõige teatud tüüpi poollooduslikke kooslusi, nt

kadastikud ja puiskarjamaad. Samas peavad ka need maad olema hooldatud. Põllumajandusmaaks ei loeta selle määrase tähenduses aga parkide ja muruplatside alust maad.

Aia kui terviku taastamise põhimõtteid silmas pidades ei katkesta kiviaeda aia sees olev värav, mulk jms, kuid nende kohta toetust ei maksta. Kuna statistiliselt loetakse kraavid maastikuelementidena põllumajandusmaa hulka, võib toetust taotleda kraaviga piirneva kiviaia taastamiseks juhul, kui kraav piirneb omakorda põllumajandusmaaga.

Toetust võib taotleda ka maa puhul, mis ei ole taotleja omandis. Seejuures peab aga taotleja lähtuma vastavatest õigusnormidest, et eraomandiga seonduvaid õigusi ja kohustusi ei rikutaks.

Kuna kiviaia ääres võib olla kraav või ala, kus kasvavad puud või põõsad (ala on võsastunud), kuid mis omakorda piirneb hooldatud põllumajandusmaaga, on eelnõus täpsemalt reguleeritud, mida loetakse põllumajandusmaaga piirnemiseks. Erinevad võimalikud juhud on lõikes 4 kokku võetud järgmiselt: lõikes 3 nimetatud kiviaia põllumajandusmaaga piirnemise korral asub kiviaed põllumajandusmaa piirist kuni viie meetri kaugusel ning kiviaia ja põllumajandusmaa piiri vaheline ala on kaetud pinnase või taimkattega. Sellisel juhul võib lugeda kiviaia põllumajandusmaaga piirnevaks ning taotlejal on võimalik sellisel juhul ka kiviaia taastamise toetust taotleda. Taastamise käigus tuleb puud, põõsad ja muud kiviaeda ning kiviaia ja põllumajandusmaa piiri vahelisele alale mittesobivad elemendid eksperti koostatud kiviaia määrangu kohaselt eemaldada.

Lõikest 5 tulenevalt ei või toetust taotleda sellise kiviaia kohta, mille taastamiseks on saadud või taotletakse samal ajal toetust riigieelarvelistest või muudest ELi või välisvahenditest. Selle nõude eesmärk on vältida topelttoetamist ning tagada vahendite kasutamise.

Lõike 6 kohaselt peab kiviaeda taastama vähemalt viie meetri pikkuselt. See tähendab, et toetuse saamiseks peab taastatav kiviaed või selle osa olema vähemalt viis meetrit pikk. Selline pikkuse määratlus on ennast ka eelmistel toetusmeetme rakendamise perioodidel õigustanud. Lisaks ei oleks alla viie meetri pikkuse kiviaia määruuses sätestatud nõuetele vastavuse kontrollimine ka eelarvelistel kaalutlustel otstarbekas.

Eelnõu §-ga 4 sätestatakse nõuded kiviaia taastamise kohta. Lõike 1 kohaselt peab kiviaia taastama kuivlaona. Toetust makstakse vaid selliste kiviaedade taastamise eest, mis on laotud kuivlaona. Kiviaedade taastamist, kus kasutatakse sideaineid (mört, tsement, lubi, savi jmt), ei toetata.

Levinumad kiviaia tüübid kasutatava kivi ning asukoha ja ladumisviisi järgi on toodud 2005. a trükises “Kiviaia rajamine, taastamine ja hooldamine” (Madis Rennu, Dan Lukas):

http://www.muinas.ee/files/Kiviaiad_1_trykki.pdf;

http://www.muinas.ee/files/Kiviaiad_%202_trykki.pdf.

Nagu kinnitavad vanad fotod ja kohalike elanike mälestused, ei olnud kiviaedade dekoratiivsel väljanägemisel saja aasta eest suurt tähtsust. Kive ei valitud sobivuse järgi, vaid põllult toodud kivid paigutati lähimasse aeda. Kõige olulisem oli aia funktsionaalsus ja vastupidavus. Kiviaedu kasutati eelkõige selleks, et takistada loomade liikumist teatud aladele, puhastada pinnast kividest, ladustada kive või harvemal juhul märgistada piiri talude vahel. Maamajapidamistes hakati taastusele suuremat tähelepanu pöörama 1930. aastatel koos iluaedade tekkimisega. Tänapäevaks on lihtne ja praktiline kiviaed muutunud moodsaks dekoratiivelemendiks, mille puhul peetakse oluliseks seda, et aed oleks laotud sirgelt ja ühtlaselt. Samas ei peaks seda aga ka tänapäeval rajatavatelt kiviaedadelt eeldama. Kiviaedades kasutatud kivid olid vanasti suure tõenäosusega pärit samalt põllult, heinamaalt või karjamaalt, mille kaitseks see aed oli rajatud.

Kasutati nii raudkivi kui ka paekivi. Aia kuju dikteeris maastik, kivide suurus, kuju, värvus, kvaliteet ja kogus (Lukas, Rennu, 2005).

Lõike 2 kohaselt peab kiviaia kõrgus olema vähemalt 60 sentimeetrit ning alumise kivirea laius peab olema suurem kiviaia kõrgusest, välja arvatud juhul, kui piirkonnale omane alumise kivirea laius on väiksem kiviaia kõrgusest. Valdavas osas ehitatakse aiad pigem laiemad kui kõrgemad. Selline ladumisviis tagab aia stabiilsuse ja edaspidise lihtsama hoolduse ning jätab võimaluse vajaduse korral kive lisada. Alus (esimene kiht kive) on alati aia kõige laiem osa, mis koondub järgmiste kivikihtidega. Mittekoonduvaid aedu võib kohata kirikuaedade ja mõisaparkide piiiretena ning enamasti on nende ehitamisel kasutatud paekivi ja sideainet. Siiski esineb Põhja-Eesti paekivialadel traditsiooniliselt ka kitsaid ja kõrgeid paekiviaedu, mille alumise kivirea laius ei ole suurem kiviaia kõrgusest. Need aiad on laotud kvaliteetsetest vabakujulistest paeplaatidest, mille ladumise tehnoloogia ei vaja laiemat alumist osa. Seetõttu on neis ajalooliselt välja kujunenud piirkondades lubatud taastada kiviaedu, kus alumise kivirea laius on väiksem kiviaia kõrgusest.

Lõike 3 kohaselt on kooskõlas muinsuskaitseaduse, looduskaitseaduse, veeseaduse ja maapõueseadusega kiviaia taastamiseks kasutatavaid kive keelatud võtta kinnismälestisest, veekogust, ranna ja kalda piiranguvööndist, veekaitsevööndist, väärtuslikult ajaloolise asustusstruktuuri elemendilt, sh kiviehitise ja puitehitise varemed ja taluase, ning väärtuslikult maastikuelemendilt, sh kiviaed, kivikülv, kivimurd ja tehnilik kivikangur. Kivikuhjatisest võib kive võtta üksnes kuni ühe kolmandiku ulatuses ja vaid juhul, kui kivikuhjatis on tekkinud vähem kui viis aastat tagasi. Kivikuhjatiseid on olulised maastikuelemendid, mis täidavad elupaigalise funktsiooni tõttu ühtlasi ka bioloogilise mitmekesisuse säilitamise eesmärke. Kuna kiviaedu taastatakse samuti bioloogilise ja maastikulise mitmekesisuse suurendamise eesmärgil, lubatakse kivikuhjatisest kive võtta vaid piiratud juhtudel. Vanade kiviaedade abil säilitatakse vana maastikustruktuuri.

Lõike 4 kohaselt võib kiviaia taastamisel kasutada kive kooskõlas maapõueseaduse §-dega 59 ja 60. Nimelt on nendes paragrahvides reguleeritud maapõue kasutamine, mis ei ole seotud maavara kaevandamisega, ning ehitiste püstitamisel, maaparandusel või põllumajandustöödel ülejääva kaevise kasutamine. Selle sätte mõte on selles, et ei rikutaks ega hävitataks seadusega kaitstud ja väärtustatud ajaloolisi ehitisi, varemeid, asumeid jms selliselt, et sealt võetakse kive kiviaia taastamiseks. Selline tegevus ei ole arengukava kiviaia taastamise toetusmeetme eesmärgiga kooskõlas.

Lõike 5 kohaselt peab kiviaia taastama § 11 lõikes 3 nimetatud kiviaia määrangu kohaselt. See tähendab, et kiviaia määrangut tuleb kiviaia taastamisel järgida, kuna justnimelt sealt selgub, milline peaks taastatav kiviaed lõpuks välja nägema. Kiviaia määrangu annab Muinsuskaitseameti (edaspidi *MKA*) ekspert.

Lõike 6 kohaselt võib kiviaia taastamisega alustada pärast § 11 lõikes 3 nimetatud kiviaia määrangu andmist. Kui taotleja alustab kiviaia taastamist enne kiviaia määrangu andmist, siis jätab Põllumajanduse Registrite ja Informatsiooni Amet (edaspidi *PRIA*) taotluse rahuldamata. Seda just põhjusel, et määrangus selgub, milline on piirkonnale iseloomulik kiviaia tüüp, piirkonnale omane kujundus, asjaomase ladumisviis jms. Kuigi lõigetes 5 ja 6 viidatakse sellele järgneva paragrahvi sättele, on see § 11 mõtteterviklikkuse säilitamise huvides vajalik.

Eelnõu §-ga 5 sätestatakse nõuded taotlusele ja taotluse esitamise tähtaeg. Lõike 1 kohaselt peab taotleja selleks ettenähtud tähtajal esitama *PRIA*le taotluse ning kaardi, millel on märgitud

taastatava kiviaia asukoht. Kaartidena võib kasutada PRIA põllumassiivide kaarti, Maa-ameti kaardirakendust, katastrikaarti vm kaarti, kus saab taastatava kiviaia asukoha ära näidata.

Lõike 2 kohaselt koostab PRIA toetuse saamiseks esitatava taotluse vormi ja avaldab selle oma veebilehel.

Lõike 3 kohaselt teatab PRIA taotluse esitamise tähtaja ametlikus väljaandes Ametlikud Teadaanded ja oma veebilehel. Programmiperioodi jooksul on toetuse andmiseks kavas korraldada mitu taotlusvooru, esimene voor toimub eeldatavasti 2016. aastal. ELÜPSi § 66 lõike 1 kohaselt kehtestab valdkonna eest vastutav minister igal eelarveaastal nende arengukava meetmete, alameetmete ja tegevuse liikide loetelu, mille raames on eelarveaastal võimalik maaelu arengu toetust taotleda.

Lõike 4 kohaselt võib taotleja ettenähtud tähtajal esitada vaid ühe taotluse.

Eelnõu §-ga 6 sätestatakse andmed, mis peavad taotluses kindlasti sisalduma. Taotluses esitatud andmed on vajalikud määruuses sätestatud nõuetele vastavuse kontrollimiseks ja meetme seireks vajalike andmete kogumiseks.

Eelnõu §-ga 7 sätestatakse taotluse vastuvõtmine, mille puhul PRIA kontrollib nõutavate dokumentide olemasolu ja taotluse tähtaegset esitamist.

Eelnõu §-ga 8 sätestatakse taotleja, taotluse ja toetatava tegevuse nõuetele vastavuse kontrollimine. Lõike 1 kohaselt kontrollib PRIA vastuvõetud taotluse nõuetele vastavust ja selles esitatud andmete õigsust ning taotleja ja toetatava tegevuse vastavust ELi õigusaktides, ELÜPSis, arengukavas ja määruuses sätestatud nõuetele, lähtudes komisjoni rakendusmääruse (EL) nr 809/2014, millega kehtestatakse Euroopa Parlamendi ja nõukogu määruse (EL) nr 1306/2013 rakenduseeskirjad seoses ühtse haldus- ja kontrollisüsteemi, maaelu arengu meetmete ja nõuetele vastavusega (ELT L 227, 31.07.2014, lk 69–124), artiklites 47–53 sätestatust.

Lõikega 2 on sätestatud erisus taotluste nõuetele vastavuse kontrollimisel. Juhul, kui kõigi taotluste rahastamise summa ületab toetuseks ettenähtud vahendeid üle 20 protsendi, kontrollib PRIA vastuvõetud taotluse nõuetele vastavust ja selles esitatud andmete õigsust ning taotleja ja toetatava tegevuse nõuetele vastavust alles pärast taotluste hindamist. Nõuetele vastavust kontrollitakse üksnes nende taotluste puhul, mis kuuluksid rahuldamisele hindamistulemuste alusel koostatud paremusjärjestuse kohaselt. Nimetatud sättega luuakse võimalus vähendada PRIA halduskoormust, näiteks juhuks, kui taotlusi on esitatud tunduvalt suuremas mahus kui tegevuse liigi eelarve ning on selge, et kõigi taotluste rahuldamiseks ei jätku rahalisi vahendeid. Sellisel juhul ei ole enne hindamist kõigi taotluste nõuetele vastavuse kontrollimine toetuse administreerimiseks vajalike ressursside kasutamise otstarbekuse seisukohalt õige. Selle lõikega ettenähtud võimaluse rakendamise korral kontrollitakse nõuetele vastavust pärast taotluste hindamise tulemusel taotluste paremusjärjestuse koostamist.

Eelnõu §-dega 9 ja 10 sätestatakse taotluste hindamine ja taotluste paremusjärjestuse koostamine ning taotluse hindamise kriteeriumid (viimaste näol on tegemist olemuselt eelistuskriteeriumitega, sest toetatava tegevuse iseloomust tulenevalt ei ole võimalik taotlusi sisuliselt hinnata). Paragrahvi 9 lõike 1 kohaselt hindab PRIA taotlusi §-s 10 sätestatud hindamiskriteeriumide alusel ning moodustab hindamistulemuste põhjal taotluste paremusjärjestuse. Võrreldes arengukava 2007–2013 raames rakendatud kiviaia taastamise toetusega ei ole enam võimalik kõigi nõuetele vastavate taotluste rahastamiseks vajalike vahendite olemasolu korral jätta taotlused hindamata – taotluste hindamise kohustus tuleneb

Euroopa Parlamendi ja nõukogu määruse (EL) nr 1305/2013 artiklist 49. Lõike 2 kohaselt loetakse taotluste paremusjärjestuse koostamisel paremaks suurema hindepunktide summa saanud taotlus, lõike 3 kohaselt eelistatakse võrdsete näitajatega taotluste puhul taotlust, milles taotletav toetuse summa on väiksem.

Kuigi kõnealuses sättes viidatakse sellele järgnevale paragrahvile, on see sätete loogilise järjekorra säilitamise huvides vajalik.

Kuna toetus on seotud põllumajanduslike keskkonna- ja kliimaeesmärkide saavutamise, siis § 10 kohaselt antakse enam hindepunkte nendele taotlustele, mis on seotud maaga, mida majandatakse keskkonnasõbralikult. Maksimaalselt on võimalik saada kaheksa hindepunkti. Meetme lävendi kriteeriumiks on üks hindepunkt ehk 12,5 protsenti maksimaalsest hindepunktide summast. Lävendi alla jäävad need taotlejad, kes ei taotle ühtegi asjakohast keskkonnatoetust, ning samuti need taotlejad, kes on juba varem saanud toetust kiviaia taastamise, rajamise või hooldamise eest. Keskkonnatoetuste all on mõeldud arengukava 2007–2013 kohast poolloodusliku koosluse hooldamise toetust ja mahepõllumajandusliku tootmise toetust ning arengukava kohast poolloodusliku koosluse hooldamise toetust, mahepõllumajandusele ülemineku toetust ja mahepõllumajandusega jätkamise toetust, keskkonnasõbraliku majandamise toetust, piirkondlikku mullakaitse toetust, keskkonnasõbraliku köögivilja-, ravimtaime- ja maitsetaimikasvatuse ja maasikakasvatuse toetust ning kohalikku sorti taimede kasvatamise toetust.

Alljärgnevalt on loetletud taotluse hindamise kriteeriumid, mis on järgmised:

- 1) kuna kiviaedu loetakse pärandkultuuriobjektideks ja neid rajati eelkõige poollooduslike koosluste juurde, antakse enam hindepunkte (neli hindepunkti), kui taotleja taotleb toetust sellise kiviaia taastamiseks, mis vähemalt 80 protsenti ulatuses asub nõuetekohaselt hooldatud põllumajandusmaal või piirneb vähemalt 80 protsenti ulatuses nõuetekohaselt hooldatud põllumajandusmaaga, mille kohta on taotlejal kehtiv arengukava 2007–2013 või arengukava kohane poolloodusliku koosluse hooldamise kohustus või mis asub muinsuskaitseaduse § 13 lõike 1 alusel asutatud kultuurimälestiste riiklikusse registrisse kantud mälestisel “Rebala muinsuskaitseala“. Eestis on 12 muinsuskaitseala, mille hulgas Harjumaal Jõelähtme vallas asuv Rebala muinsuskaitseala on ainuke kultuurimälestisi koos maastikuga kaitsev ala (ülejäanud on vanalinnad ja asulakeskused). Kaitseala eesmärgid on Eesti põhjarannikul asuva ainulaadse, suure teadusliku ning kultuurilise väärtusega ajaloolise põllumajandusmaastiku ning seda kujundavate elementide (ehitus- ja loodusemälestised) säilitamine ja kaitse, samuti võimaluste loomine kultuurimälestiste ja looduse kompleksseks, süstemaatiliseks uurimiseks ajaloo- ning loodusteaduste alal. Rebala on suurima arheoloogiamälestiste tihedusega piirkond Eestis. Arvestades muististe erakordset rohkust Eesti ühel vanimal maaviljelusmaastikul on Rebalas tegemist omalaadse agraarajaloolise kaitsealaga. Tähelepanuväärne ja ainulaadne seejuures on asjaolu, et mälestised paiknevad ligi kahe ja poole aastatuhande vanusel maastikul, mis on siiaaani põhiosas säilinud;
- 2) kuna ka mahepõllumajandus on traditsiooniline majandamisviis ja sageli seotud poollooduslike koosluste majandamisega, eelistatakse juhul, kui taotlus ei ole seotud poolloodusliku koosluse hooldamise toetuse kohustusega hõlmatud maaga, järgmisena taotlust, milles taotletakse toetust sellise kiviaia taastamiseks, mis vähemalt 80 protsenti ulatuses asub nõuetekohaselt hooldatud põllumajandusmaal või piirneb vähemalt 80 protsenti ulatuses nõuetekohaselt hooldatud põllumajandusmaaga, mille kohta on taotlejal kehtiv arengukava 2007–2013 kohane mahepõllumajandusliku tootmise toetuse või arengukava kohane mahepõllumajanduse toetuse kohustus (sellisel juhul antakse taotlusele kolm hindepunkti);
- 3) kaks hindepunkti antakse siis, kui taotleja taotleb toetust sellise kiviaia taastamiseks, mis vähemalt 80 protsenti ulatuses asub nõuetekohaselt hooldatud põllumajandusmaal või piirneb vähemalt 80 protsenti ulatuses nõuetekohaselt hooldatud põllumajandusmaaga, mille kohta on

arengukava kohane keskkonnasõbraliku majandamise toetuse, piirkondliku mullakaitse toetuse, keskkonnasõbraliku köögivilja-, ravimtaime- ja maitsetaimekasvatuse ning maasikakasvatuse toetuse või kohalikku sorti taimede kasvatamise toetuse kohustus, juhul kui selle maa kohta ei ole punktis 1 või 2 nimetatud kohustust;

4) ühe hindepunkti saab taotlus, mille esitab taotleja, kellele ei ole makstud toetust arengukava 2004–2006 raames kiviaia rajamise, taastamise või hooldamise eest, ega arengukava 2007–2013 raames kiviaia taastamise eest.

Eelnõu §-ga 11 reguleeritakse kiviaia määrangut puudutav. Avatakse nii kiviaia määrangu sisu kui ka sätestatakse, millal PRIA MKA eksperdi menetlusse kaasab.

MKA eksperdid on pädevad andma selge määrangu, milline taastatud kiviaed peab taastamise lõpuks välja nägema. Seega kaasab PRIA juhul, kui kõigi taotluste rahastamise summa ei ületa toetuseks ettenähtud vahendeid üle 20 protsendi, pärast hindamistulemuste alusel koostatud taotluste paremusjärjestuse moodustamist ning juhul, kui kõigi taotluste rahastamise summa ületab toetuseks ettenähtud vahendeid üle 20 protsendi, pärast hindamistulemuste alusel koostatud taotluste paremusjärjestuse kohaselt rahuldamisele kuulunud taotluste nõuetele vastavuse kontrollimist menetlusse MKA eksperdi, kes annab kiviaia määrangu.

Lõikega 3 avatakse mõiste „kiviaia määrang“ sisu. Nimelt on kiviaia määrang MKA eksperdi poolt piirkonnale iseloomuliku kiviaia tüübi ja kujunduse, sealhulgas kõrguse ja laiuse, kivide ja asjaomase ladumisviisi määramine, kiviaia läbilõike joonise visandamine, kiviaias või kiviaia ja põllumajandusmaa piiri vahelisel alal puude ja põõsaste olemasolu korral nende allesjätmise või eemaldamise ning kiviaia taastamise vajaduse otsustamine.

Kiviaia määrangu järgimine on üheks toetusraha saamise tingimuseks.

Eelnõu §-ga 12 sätestatakse taotluse rahuldamise ja rahuldamata jätmise kord. Kui kõigi nõuetele vastavate taotluste rahastamise summa ei ületa toetuseks ettenähtud vahendeid ja kui kõik taotlused on saanud vähemalt minimaalse hindepunktide summa, rahuldatakse lõike 1 kohaselt kõik nõuetele vastavad taotlused ELÜPSi § 79 lõike 1 punkti 3 alusel. Kui kõigi nõuetele vastavate taotluste rahastamise summa ületab toetuseks ettenähtud vahendeid, rahuldatakse taotluste hindamise tulemusel koostatud taotluste paremusjärjestuse alusel parimad taotlused, mis on saanud vähemalt minimaalse hindepunktide summa, ELÜPSi § 79 lõike 1 punkti 2 alusel. Taotluse rahuldamiseks minimaalse nõutava hindepunktide summa ettenägemise olulisust on rõhutatud Euroopa Komisjoni juhenddokumendi “Guidelines on eligibility conditions and selection criteria for the programming period 2014–2020” punktides 5.1, 5.3 ja 5.5. Lõike 4 kohaselt on taotluse rahuldamiseks minimaalne hindepunktide summa 12,5 protsenti maksimaalsest hindepunktide summast.

Lõike 3 kohaselt on taotlus nõuetele vastav, kui taotleja, taotlus ja toetatav tegevus vastavad ELi õigusaktides, ELÜPSis, arengukavas ja määruses sätestatud nõuetele.

Kui taotluse nõuetele vastavuse kontrollimise käigus tehakse kindlaks, et taotleja, taotlus või toetatav tegevus ei vasta toetuse saamiseks esitatud nõuetele, teeb PRIA lõike 5 kohaselt ELÜPSi § 79 lõike 4 alusel taotluse rahuldamata jätmise otsuse.

Lõike 6 kohaselt teeb PRIA taotluse osalise või täieliku rahuldamise otsuse või taotluse rahuldamata jätmise otsuse 75 tööpäeva jooksul arvates taotluse esitamise tähtpäevast.

Eelnõu §-ga 13 sätestatakse muudatustest teavitamine. Lõike 1 kohaselt teavitab taotleja või toetuse saaja alates taotluse esitamisest kuni viie aasta möödumiseni arvates PRIA poolt viimase toetusosa väljamaksmisest viivitamata PRIAt kirjalikult oma kontaktandmete muutumisest.

Lõike 2 kohaselt teavitab taotleja või toetuse saaja alates taotluse esitamisest kuni viie aasta möödumiseni arvates PRIA poolt viimase toetusosa väljamaksmisest viivitamata PRIAt:

- 1) kiviaia taastamisega seotud muudatusest;
- 2) taotluses esitatud andmetes toimunud muudatusest või ilmnunud asjaolust, mis võib mõjutada taotluse kohta otsuse tegemist.

Lõike 3 kohaselt peab taotleja või toetuse saaja kooskõlastama MKAga lõikes 2 nimetatud muudatused enne nendest PRIAt teavitamist.

Eelnõu §-ga 14 sätestatakse toetuse saaja kohustused. Lõike 1 kohaselt peab toetuse saaja taastama määruses sätestatud nõuetele vastava ning § 11 lõikes 3 nimetatud kiviaia määrangu kohase kiviaia taotluse rahuldamise otsuse tegemise päevale järgnevast päevast arvates kahe aasta jooksul. Seda loogikat on läbivalt kasutatud kõikides arengukava investeeringutoetustes, st investeeringu tegemiseks on toetuse saajal aega kaks aastat.

Lõike 2 kohaselt peab toetuse saaja esitama pärast kiviaia taastamist (ühe osa taastatavast kiviaiast taastamine või taastatava kiviaia täies mahus taastamine) kahe aasta jooksul arvates taotluse rahuldamise otsuse tegemisest PRIAle vormikohase aruande, mis muu hulgas sisaldab kiviaia taastamiseks tehtud tööde kirjeldust ning teavet tööde tegija ja kasutatud materjali päritolu kohta. Et vältida olukorda, kus iga paari meetri aia taastamise kohta hakatakse aruannet esitama, võib halduskoormuse vähendamise eesmärgil toetuse saaja lõike 5 kohaselt esitada ühe kalendriaasta jooksul vaid ühe aruande.

Lõike 4 kohaselt peab kiviaia taastamise aruanne sisaldama vähemalt järgmisi andmeid:

- 1) haldusmenetluse seaduse § 14 lõike 3 punktides 1-4 nimetatud andmed;
- 2) toetuse saaja isiku- või registrikood;
- 3) taotluse viitenumber;
- 4) andmed selle kohta, kas toetuse saaja esitab lõikes 2 nimetatud aruande taastatava kiviaia ühe osa või täies mahus taastamise kohta;
- 5) andmed kiviaia taastamise tööde tegija, kasutatud kivide päritolu, kiviaia taastamiseks kulunud aja, ja taastatud kiviaia asukoha kohta;
- 6) andmed taastatud kiviaia pikkuse, kõrguse, alumise kivirea laiuse, ülemise kivirea laiuse ja mahu kohta;
- 7) kuludokumendid, kui on ostetud teenust, materjale või kive.

Lõike 6 kohaselt on toetuse saaja kohustatud:

- 1) tagama kiviaia säilimise vähemalt viis aastat arvates PRIA poolt viimase toetusosa väljamaksmisest. Tegemist on Euroopa Parlamendi ja nõukogu määruse (EL) nr 1303/2013, millega kehtestatakse ühissätted Euroopa Regionaalarengu Fondi, Euroopa Sotsiaalfondi, Ühtekuuluvusfondi, Euroopa Maaelu Arengu Põllumajandusfondi ning Euroopa Merendus- ja Kalandusfondi kohta, nähakse ette üldsätted Euroopa Regionaalarengu Fondi, Euroopa Sotsiaalfondi, Ühtekuuluvusfondi ja Euroopa Merendus- ja Kalandusfondi kohta ning tunnistatakse kehtetuks nõukogu määrus (EÜ) nr 1083/2006 (ELT L 347, 20.12.2013, lk 320–469), artikli 71 lõikest 1 tuleneva investeeringutoetuste üldpõhimõttega, mida küll ei ole vaja kohaldada mittetootlike investeeringute puhul, ent mis toetuse eesmärkidest tulenevalt on asjakohased ka selle toetuse puhul;
- 2) eristama selgelt oma raamatupidamises toetuse kasutamisega seotud kulud ning neid kajastavad kulu- ja maksedokumendid muudest kulu- ja maksedokumentidest;
- 3) säilitama toetusega seotud dokumente vähemalt viis aastat arvates PRIA poolt viimase toetusosa väljamaksmisest. Siinkohal mõeldakse dokumentide all kõiki asjakohaseid dokumente, sh arve, saatelehe ärakiri ja ka nt tehtud töö või müüdüd kauba üleandmist/vastuvõtmist tõendav dokument jms;

- 4) võimaldama teostada toetuse sihipärase ja tähtaegse kasutamise üle järelevalvet ja teha muid toetuse saamisega seotud kontrolle ning osutama selleks igakülgset abi;
- 5) esitama järelevalve teostamiseks või muu kontrolli tegemiseks vajalikud andmed ja dokumendid määratud tähtaja jooksul;
- 6) esitama toetuse kasutamise seotud seireks vajalikku teavet.

Eelnõu §-ga 15 sätestatakse toetuse maksmine ja toetuse maksmisest keeldumine. Lõike 1 kohaselt teeb PRIA toetuse maksmise otsuse sellise aja jooksul, et toetusraha oleks võimalik kanda toetuse saaja arvelduskontole kolme kuu jooksul arvates § 14 lõikes 2 nimetatud aruande saamisest.

Kui PRIA on kohapealse kontrolli käigus teinud kindlaks, et taastatud kiviaia pikkus on väiksem § 14 lõikes 2 nimetatud aruandes märgitud pikkusest, kohaldatakse komisjoni rakendusmääruse (EL) nr 809/2014, millega kehtestatakse Euroopa Parlamendi ja nõukogu määruse (EL) nr 1306/2013 rakenduseeskirjad seoses ühtse haldus- ja kontrollisüsteemi, maaelu arengu meetmete ja nõuetele vastavusega (ELT L 227, 31.07.2014, lk 69–124), artiklit 63.

Lõike 2 kohaselt teeb PRIA toetuse maksmisest keeldumise otsuse ELÜPSi § 81 lõikes 3 sätestatud juhtudel 25 tööpäeva jooksul arvates toetuse maksmisest keeldumise aluseks olevast asjaolust teadasaamisest. Lõike 3 kohaselt tunnistab PRIA toetuse maksmisest keeldumise otsuse korral taotluse rahuldamise otsuse täielikult või osaliselt kehtetuks.

Eelnõu §-ga 16 sätestatakse dokumentide säilitamine. Toetuse taotlemisega ja tegevuse elluviimisega seotud dokumente säilitatakse selle kohaselt PRIAs kuni 2032. aasta 31. detsembrini ning määruse alusel esitatud dokumente taotlejale ei tagastata.

3. Eelnõu vastavus Euroopa Liidu õigusele

Eelnõu on kooskõlas ELi õigusega. Eelnõu ettevalmistamisel võeti aluseks Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrus (EL) nr 1305/2013 Euroopa Maaelu Arengu Põllumajandusfondist (EAFRD) antavate maaelu arengu toetuste kohta ja millega tunnistatakse kehtetuks nõukogu määrus (EÜ) nr 1698/2005 (ELT L 347, 20.12.2013, lk 487–548), Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrus (EL) nr 1303/2013, millega kehtestatakse ühissätted Euroopa Regionaalarengu Fondi, Euroopa Sotsiaalfondi, Ühtekuuluvusfondi, Euroopa Maaelu Arengu Põllumajandusfondi ning Euroopa Merendus- ja Kalandusfondi kohta, nähakse ette üldsätted Euroopa Regionaalarengu Fondi, Euroopa Sotsiaalfondi, Ühtekuuluvusfondi ja Euroopa Merendus- ja Kalandusfondi kohta ning tunnistatakse kehtetuks nõukogu määrus (EÜ) nr 1083/2006 (ELT L 347, 20.12.2013, lk 320–469), Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrus (EL) nr 1306/2013 ühise põllumajanduspoliitika rahastamise, haldamise ja seire kohta ning millega tunnistatakse kehtetuks nõukogu määrused (EMÜ) nr 352/78, (EÜ) nr 165/94, (EÜ) nr 2799/98, (EÜ) nr 814/2000, (EÜ) nr 1290/2005 ja (EÜ) nr 485/2008 (ELT L 347, 20.12.2013, lk 549–607), komisjoni delegeeritud määrus (EL) nr 640/2014, millega täiendatakse Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrust (EL) nr 1306/2013 ühtse haldus- ja kontrollisüsteemi osas, otsetoetuste, maaelu arengu toetuse ja nõuetele vastavuse süsteemiga seoses kohaldatavatest maksetest keeldumise ja nende tühistamise tingimuste osas ning kõnealuste toetuste ja süsteemiga seotud halduskaristuste osas (ELT L 181, 20.06.2014, lk 48–73), ning komisjoni rakendusmäärus (EL) nr 809/2014, millega kehtestatakse Euroopa Parlamendi ja nõukogu määruse (EL) nr 1306/2013 rakenduseeskirjad seoses ühtse haldus- ja kontrollisüsteemi, maaelu arengu meetmete ja nõuetele vastavusega (ELT L 227, 31.07.2014, lk 69–124).

4. Määruse mõjud

Kiviaia taastamise toetusega luuakse ja säilitatakse paljudele põllumajandusmaastiku liikidele sobivad elupaigad, säilitatakse ja suurendatakse maastike esteetilist väärtust ning tagatakse kiviaedade kui kultuuripärandi säilimine.

5. Määruse rakendamisega seotud tegevused, vajalikud kulud ja määruse rakendamise eeldatavad tulud

Kiviaia taastamise toetust rahastatakse arengukava peatüki 10.3.4 kohaselt 75 protsendi ulatuses Euroopa Maaelu Arengu Põllumajandusfondist (EAFRD) ning 25 protsendi ulatuses Eesti riigi eelarvest. Arengukava meetme 4 “Investeeringud materiaalsesse varasse” kogueelarve on 289 500 000 eurot, millest tegevuse liigi “Kiviaia taastamise toetus” kogueelarve on arengukava peatüki 11.1.4 kohaselt 2 500 000 eurot.

6. Määruse jõustumine

Määrus jõustub üldises korras.

7. Eelnõu kooskõlastamine, huvirühmade kaasamine ja avalik konsultatsioon

Eelnõu esitatakse õigusaktide eelnõude elektroonilise kooskõlastamise süsteemi EIS kaudu kooskõlastamiseks Kultuuriministeriumile, Keskkonnaministeriumile, Rahandusministeriumile ning arvamuse saamiseks Põllumajanduse Registrate ja Informatsiooni Ametile ja Muinsuskaitseametile. Eelnõu saadetakse informatsiooniks ka arengukava seirekomisjonile.